

PREŠERNOV POSEBNI VERZIFIKACIJSKI HOMMAGE MATIJU ČOPU?

Evald Koren

Filozofska fakulteta, Ljubljana

Spis se ukvarja s kvantitativno varianto Prešernove elegije V spomin Matija Čopa, ki prav v svojem središčnem distihu edinkrat odstopa od pesnikovega verzifikacijskega vodila, delno oprtega na splošno prozodično pravilo antične metrike, ki ne ustreza naravi slovenskega jezika. Ker je v verzu govor o velikanu učenosti, ki je imel polno znadnost o vsem, torej tudi o metričnih vprašanjih, je »napaka« interpretirana kot poseben, estetsko senzibilen verzifikacijski hommage Matiju Čopu, čigar pogledom na značaj in prihodnost slovenskega verza se je pridružil tudi pesnik.

Prešeren's special homage through versification to Matija Čop? It is in its central couplet, and only there, that the quantitative version of Prešeren's elegy In Memory of Matija Čop deviates from the poet's rules of versification, partly based on the general prosodic rule of the classical metrics, which is not amenable to the Slovenian language. Since the verse describes a giant of learning (velikan učenosti), who possessed full knowledge (polno znadnost) of everything, including, therefore, metric issues, the "mistake" is interpreted as a special, aesthetically sensitive homage through versification to Matija Čop, whose views on the nature and future of Slovenian verse were shared by the poet himself.

1

Med majhnim številom pesemskih tekstov, ki jih je Prešeren napisal v elegijskem distihu, odločno prevladuje epigramatika, tako da je elegija *V spomin Matija Čopa* iz l. 1846 ne samo edina njegova daljša pesem, temveč tudi edina elegija, zložena v tej nerimani dvoverzni antični strofi, ki jo sestavljata heksameter in pentameter. Medtem ko druge Prešernove elegije sploh nimajo take kratkokitične elegijske sestave, je *V spomin Matija Čopa* zasnovana kar v dveh prozodičnih oblikah, v kvantitativni oz. pravilneje navidezno kvantitativni,¹ ki je bila objavljena v slovenskem tedniku Kmetijske in rokodelske novice, ter akcentuacijski, natisnjeni nekaj dni kasneje v nemškem tedniku Ilirski list.² In prav pesnikova nenavadna odločitev, da vztraja pri elegijski formi in pesem povrhu ponudi

bralcem v dveh tehnikah, je eno izmed vprašanj, ki je pritegnilo zanimanje slovenskega prešernoslovja, vendar nanj ne daje dokončnega odgovora. Ni denimo popolnoma jasno, zakaj se je Prešeren sploh odločil, da svojo pesem v času, ko so v Evropi elegije nastajale že v modernih, neantičnih verzni kombinacijah, podredi močni zunanji disciplini (Kos 1966, 219) oz. jo vtakne, če se delno izrazimo s Herderjevimi besedami, v strogo verzno ječo antične elegijske forme (Beissner 1941, 107). Ker pa je eno izmed njiju objavil celo v prozodični tehniki, ki v načelu ne ustreza slovenski verzifikaciji, jo je povrh obsodil na še težjo ječo. Med več ugibanji, kako zadevo pojasniti, velja navesti podmeno o tem, kako se je pesnik v srečni zavesti umetniške zrelosti lotil še ene pesniške naloge, ki da se je zdela celo Čopu težka oz. nerešljiva (Slodnjak 1952, 555 in 1977, 289). Drugačna je domneva o pesniškem antagonizmu med Prešernom in Koseskim, ki je prav v tem času žel s svojim heksametrskim verzificiranjem velik uspeh. Tako meni Anton Slodnjak (1964, 277) in to misel sprejema v posebnem poglavju svoje dvoknjižne monografije o Prešernu tudi Boris Paternu, ki se ne zadovoljuje z mislijo, da bi šlo zgolj in samo za jubilejno domislico ob desetletnici Čopove smrti. Upoštevanje nasprotja med pesnikoma se zdi najbolj verjetno tudi Miroslavu Kravarju, avtorju študij o klasični metriki v slovenskem pesništvu, saj meni, da je Prešeren s tema različnima oblikama heksametra vsaj v teoriji prekašal svojega razvpitega tekmeca (Kravar 1981, 445). Misel, da bi morda noviška kvantitativna oblika s tem, da je hote imela neprimerno drugačno verzno podobo, pač nekako v skladu z večino drugih njegovih objav v Kmetijskih in rokodelskih novicah, utegnila izpričati kritične in satirične pomene, se ne zdi verjetna (Paternu 1977, 281), ne nazadnje tudi zato ne, ker je ta varianta konec koncev sprejeta celo v cenzurno-revizijski rokopis Prešernovih *Poezij*, in še v Krajski čbelici jo je pesnik l. 1848 ponovno objavil.³ Našo negotovost o tem, zakaj je Prešeren elegijo napisal in natisnil v dveh prozodičnih oblikah, dodatno pogloblja še zlasti nespregljivo dejstvo, da kar obadva cenzurna rokopisa, ne le revizijski, temveč tudi tiskarski, torej pesnikova avtografa, ki lahko veljata kot nedvoumen izraz njegove volje in hkrati odražata njegovo morebitno dilemo, vsebujeta tako rekoč enakovredno po eno izmed obeh verzifikacijskih oblik elegije, to pa kajpak močno podpira podmeno, da sta mu bili obe verziji najbrž enako ljubi.⁴ Alfonz Gspan celo domneva, da je Prešeren očitno še tik pred objavo svojih *Poezij* l. 1846 omahoval, katero izmed obeh oblik elegije naj sploh vstavi v svojo pesniško zbirko, zakaj povsem gotovo je izključil možnost, »da bi v *Poezijah* objavil obe inačici zapored« (Gspan 1966, IX). Skoraj zagotovo pa lahko zanemarimo možnost, da bi na njegovo odločitev utegnil vplivati okus bralcev, čeprav jih je v pripisu k prvi objavi elegije v Kmetijskih in rokodelskih novicah z oblikovno dognanim povabilom v treh gramatikalno identičnih, enakozložnih, enakonaglašanih in semantično stopnjevanih glagolih pozval, naj izbirajo med oblikama pesmi, pisanima po grški oz. latinski in po tevtonski meri: »Beríte, sodíte, zvolíte!«

Strokovna publicistika razpravlja o genezi elegije *V spomin Matija Čopa*, poleg tega še o njeni zapleteni formi. Visoka stopnja Prešernove

oblikovalne volje, ki se kaže v zavestno izdelani gradnji njegove poezije, je namreč še zlasti opazna v tej elegiji,⁵ ki ravno zaradi te značilne poteze sodi med pesnikove pogostejše obravnavane pesmi. Najbolj intenzivno se je z njo gotovo ukvarjal Avgust Žigon, še prav posebno v svoji daljši razpravi, objavljeni l. 1905 v reviji *Dom in svet*.⁶ Tam se, sicer nekoliko zanosno, vendar z veliko filološko vnemo in interpretativno pronikavostjo, spopada z umetniško strukturo te elegije. Za verzifikacijsko vprašanje, ki nas zanima, so posebno plodne njegove prepričljive ugotovitve o enotnosti pesmi in njeni strogi kompoziciji. V skladu s svojim nazorom o arhitektonski zgradbi umetnine, zasnovane okrog žarišča, ki ni samo njeno kompozicijsko, ampak tudi idejno in vsebinsko središče, izhaja pisec razprave iz osrednjega, osmega distiha elegije *V spominj Matija Čopa*:⁷

15 Pólno si znádnost imél njih, Čóp! velikán učenósti,
16 Tí si zakláde duhá Krězove bíl si nabrál.

To dvostišje stoji med petnajstimi natanko v središču celotne pesmi, ki šteje navzgor in navzdol še po sedem distihov.⁸ In prav v njeno jedrišče, kakor imenuje to mesto Žigon, v središčni distih pesemskega sredinskega dela, obsegajočega devet kitic, ki ga simetrično oklepata trikitični uvod in epilog, je Prešeren – edinkrat v celi pesmi – postavil Čopovo ime. Da gre pri tem za pesnikovo zavestno odločitev, pojasnjuje Žigon z genezo te pesmi, ki edinole v najstarejšem ohranjenem zapisu, očitno prvotni osemverzni zasnovi, navaja Čopa že kar v heksametru prvega distiha.⁹ Medtem ko je pesnik vse druge verze, četudi nekatere spremenjene, iz te prve, skromnejše pesemske izvedbe, uvrstil v kasnejše variante elegije, prav tega, ki je nekak naslovni verz, vanje sploh ni sprejel. Potemtakem je Prešeren arhitektoniko pesmi izoblikoval šele po tistem prvotnem, preprostejšem zasnutku, katerega verzna podoba še tudi ni dovršeno izdelana.¹⁰

V nasprotju s to najzgodnejšo obliko elegije, ki jo je pesnik zavrgel, imajo poslej vse njene kasnejše variante, ki so precej predrugačene in razširjene, že prav izrazito poudarjeno žarišče v osrednjem distihu. Žigonova misel o ključnem pomenu središča te pesmi in s tem njene simetričnosti pa ima seveda še drugačno, globljo razsežnost, saj je kar najtesneje povezana z njegovim dognanjem, tako popolnoma različnim od izsledkov drugih raziskovalcev, da sta namreč obe figuri – Lelj iz slovanske mitologije in Palinur iz Vergilijeve *Eneide* – enačeni s pesnikovim umrlim prijateljem. In ker avtor prav na tej tezi razpreda svojo interpretacijo, je kajpak prepričan, da bi se celotna arhitektonika pesmi sesula, če se Lelj in Palinur, s katerima se po njegovem prepričanju Čop pojavi že v končnem verzju tistega dela elegije, ki velja kot prolog pesmi, ne bi mogla identificirati s pokojnim prijateljem. Ta avtorjeva teza, naj je še tako zanimiva in naj jo je v svoji razpravi v *Domu in svetu* še tako na široko in tudi argumentirano predstavil, pa za naše vprašanje nima, vsaj neposredno ne, odločilnega pomena.

V kasnejši strokovni publicistiki, ki prav tako opozarja na zelo očiten strukturni pomen središčnega dela elegije, je Žigonovo opazovanje nekoliko zoženo. Sicer še vedno lahko beremo bodisi krajšo ugotovitev o tem,

kako je pesem metrično in arhitektonsko škrainje premišljeno zgrajena (Kastelic 2000, 128), bodisi daljšo, kako je elegija zavoljo smotrnega razporeda izpovedanega, skrbno izdelanih prehodov med povednimi enotami ter zaradi somernosti in zaokroženosti celote ena izmed arhitektonsko najbolj izdelanih Prešernovih pesmi (Paternu 1977, 278). Vendar je sedaj poglobljena pozornost usmerjena na mesto in pomen samó sredinskega heksametra *Pólno si znádnost imél njih, Čóp! velikán učénosti*. Medtem ko ima Paternu (1977, 277–278) ta verz, ki da stoji v popolnem središču besedila, za premišljen kompozicijski rez, opozarja Jože Kastelic (2000, 128) na to, da je Prešeren Čopovo ime postavil ne samo točno v sredino pesmi, ampak tudi v sredino heksametra. Vzpodbujen s študijo Marka Marinčiča¹¹ in navajajoč njegov prevod Horacijeve elegije *Kaj hrepeneti bi se sramoval brezglavo* (*Quis desiderio sit pudor aut modus*), ki pa ni napisana v elegijski formi, avtor hkrati ugotavlja, da obstaja med slovensko in latinsko pesmijo zgradbena podobnost, ki se mu zdi presenetljiva, vendar se kljub temu previdno izogne vprašanju, ali gre za naključje ali za morebitno zgledovanje pri rimskem pesniku. Kakor je namreč Prešeren v elegiji *V spomin Matija Čopa* prijatelj priimek namestil v sredino pesmi, tako je tudi Horacij v elegiji ob smrti pesnika in kritika Kvintilija Vara (c. 1, 24) ime postavil v srednji, deseti verz sicer dvajsetvrstične pesmi; le da tukaj ni imenovan umrli Kvintilij, ampak Vergilij, ki je ob pesniku te elegije pokojnikov najbolj užaloščeni prijatelj in na katerega je pesem pravzaprav naslovljena.¹²

Ni dvoma, da se sedaj v kompoziciji Prešernove pesmi pripisuje večji pomen predvsem središčnemu heksametru, in ravno to opazno poudarjanje enega samega verza zahteva pojasnilo. Popolne geometrijske sredine te tridesetvrstične elegije spričo sodega števila njenih verzov, natančno vzeto, ne more zaznamovati kak posamezen stih, ampak samo célo dvoistišje, seveda tisto središčno, ki mu pripada navedeni heksameter. Prav gotovo gre za verzno, sintaktično in semantično sklenjeno celoto, v kateri pentameter s podobo o Krezovih zakladih duha, ki si jih je bil Čop nabral, s hiperbolično metaforo ponazarja, variira in stopnjuje v heksametru izraženo centralno ugotovitev o neznanskem duhovnem bogastvu pokojnika, ki da je *velikan učénosti*. Šele če takó razumemo strnjeni dvoverzni izraz pesnikovega občudovanja Čopa, se nam odkriva zelo pomenljiva osnosrediščna somernost pesmi. In če pogledamo na Kasteličevo opozorilo na Horacija, lahko brez napore ugotovimo, da latinska elegija s svojim srednjim verzom slednjič ne dosega niti namena niti tehtnosti pa tudi ne učinkovitosti izrazno in sporočilno domiselno pretehtane strnjenosti tega Prešernovega dvoistišja. Potem ko namreč pesnik v štirih prejšnjih verzih oriše razsežnost prijateljevega evropskega kulturnega obzorja, izreče v tem izklesanem osrednjem distihu, ki je pomensko oprt na poprejšnje ugotovitve, v občudujoče hvalilnem crescendu poznano, že skorajda prag pregovora prestopajočo misel o Čopovem nenavadno velikem znanju. Pesnik torej v vzneseni nagovorni obliki najprvo v heksametru postreže s temeljno ugotovitvijo, ki jo spremlja le skromna genitivna metafora, narkar to misel v pentametru opremi z drugo, tokrat razkošnejšo metaforo, temelječo na Krezovem prav zares pregovorno bajnem bogastvu.

Poglavitne ugotovitve, ki zadevajo osrednji distih oz. heksameter *V spomin Matija Čopa*, so se doslej nanašale na njeno akcentuacijsko podobo, kakršna je bila objavljena v knjižni izdaji Prešernovih *Poezij*, poprej pa le malo drugačna v Ilirskem listu. Osrednji distih v obliki, ki smo jo navedli, ni njegov edini zapis, saj ga vsebujejo, četudi kdaj nekoliko spremenjenega, v eni ali drugi prozodični varianti tudi druge objave te pesmi. Da imajo zapisi elegije v vsaki izmed obeh tehnik drugačno podobo, je samo po sebi umevno in tako rekoč nujno, vendar se med sabo razlikujejo tudi posamezne redakcije pesmi znotraj ene tehnike. Kar zadeva elegijo v kvantitativni verziji, ki je predmet našega zanimanja, poznamo štiri njene zapise oz. objave: (1) rokopis (NUK Ms 471, št. 8), ki obsega šele štirinajst dvostišij; po njem se z manjšimi spremembami ravna (2) natis v Novicah,¹³ ki je že dopolnjen z novim distihom, vrinjenim med rokopisnim predzadnjim in zadnjim dvostišjem; (3) cenzurno-revizijski rokopis, zopet s petnajstimi distihi, in (4) objava v Krajski čbelici,¹⁴ v kateri je opuščen predzadnji distih, ki ga imata tako noviška objava kakor tudi cenzurno-revizijski rokopis.

Verzifikacijsko vodilo, ki usmerja Prešernove štiri kvantitativne različice te pesmi, je razvidno iz pesnikovih pripisov k naslovom, ki bralcu v eliptični obliki pojasnjujejo, da je elegija napisana »po grški meri« (v obeh rokopisih) oz. »po grški ali latinski meri« (v obeh objavah). Takó je poimenoval posebnost svojega tokratnega postopka, ki ga je utemeljil na metrični kvantiteti. Če navedemo njegovo stališče, usklajeno z verzološkim izrazjem, so dolgo merjeni tisti zlogi, ki imajo naglašene vokale, in zlogi z nenaglašeni vokali, ki jim sledita dva konzonanta v isti besedi ali eden od obeh v isti, drugi pa v naslednji besedi, medtem ko so vsi drugi zlogi kratko merjeni.¹⁵ Pesnik pri tem svojem ravnanju sicer uporablja kot izhodišče temeljno načelo zlogovne kvantitete, vendar je poglaviti element, ki bi naj konstituiral dolg zlog, t. i. pozicijska dolžina; vsi naglašeni zlogi, tudi tisti, ki so kratko naglašeni, ali natančneje, zlogi, ki jih je pesnik naglasil, so namreč preprosto sprejeti kot dolgi. Kljub tej dvojni določitvi dolgega zloga pa je njegov metrični instrumentarij v resnici seveda le deloma oprt na prozodično pravilo antične grške in latinske metrike, ki temelji na izredno precizni diferenciaciji dveh različnih zlogovnih kvantitet, dolžine (dolgega zloga) in kračine (kratkega zloga).¹⁶ S tem ko je Prešeren naglašene in nenaglašene zloge tako rekoč mehanično prevrednotil v dolge in kratke, pa je v precejšnji meri ohranil značilnosti akcentuacijskega principa.¹⁷ Zaradi tega je nastal, če prav premislimo, svojevoljen in kompromisen, hibriden verzifikacijski konstrukt, ki nima zgodovinsko izpričane podlage. Pravzaprav je pesnik s takim svojim ravnanjem v kvantitativnih različicah elegije, v tem tenkem segmentu svoje poezije, obrnil v nasprotno smer ustaljeni postopek, ki se je pričel v drugi polovici 18. stoletja v nemški verzifikaciji. Odkar se je namreč tam, izrinjajoč aleksandrinec, udomačil heksameter, so zaradi težav, ki izvirajo iz dotika dveh bistveno različnih verzifikacijskih sistemov, tesno vezanih na posebno naravo svojih jezikov, njegovo metrično shemo enostavno realizirali tako, da so na mesta, ki zahtevajo dolge zloge, postavili naglašene, na mesta, ki zahtevajo kratke, pa nenaglašene zloge.¹⁸ Razume se, da je to

ustaljeno pravilo upošteval tudi Prešeren, npr. tedaj, ko je spesnil elegijo *V spomin Matija Čopa* v tevtonski, torej akcentuacijski verziji.

Opisani pojav nas navaja na tale, nekoliko paradoksen sklep. Po eni strani je skonstruiran prozodičen model, ki kajpada niti po duhu niti po črki ne ustreza slovenskemu verzu in se zato seveda močno razlikuje od javno razgrnjenih pogledov, ki jih je zagovarjal Matija Čop, saj je odločno nasprotoval možnosti, da bi slovenska verzna govornica temeljila na konstitutivnih stebrih antičnega verza, ker ti kratkomalo ne ustrezajo naravi slovenskega jezika, se pravi njegovi prozodični strukturi.¹⁹ Po drugi strani pa obstaja elegija, ki je sicer nastala kot delna aplikacija tega neprimernege tujega modela, toda ta v bistvu ni okrnil vsebinske in izrazne celovitosti pesmi, čeprav ugotavljamo, da je tu in tam vendarle vplival na njeno sintakso in ritmično strukturo.²⁰ Slednje se kaže zlasti pri nekaterih pentametih, kjer je na metrično krepkem položaju pred središčno fugo namesto obveznega dolgega/naglašenege zloga, kakor zahteva verzna shema, postavljen pozicijsko dolg / nenaglašen zlog. Iz primerjave med enakima pentametrskima verzoma iz kvantitativne (Novice) in akcentuacijske oblike elegije (*Poezije*) je razvidno,²¹ kako v nasprotju s prvo verzijo druga ritmično in glasovno izpolnjuje temeljno nalogo tega verza v distihu. Njegova svojskost, kakor je že iz antike sem znano, izvira ravno iz nasprotnosti med heksametrom in pentametrom, zakaj enakomernemu in širokemu vzpenjanju v heksametru sledi v nasprotnem gibanju pentameter, tam pa padanje kakor v stopničastem slapu prestreza prav središčna zareza med njegovima paralelnima hemiepésoma, v katerih se gibanje umiri in napetost popusti. Če torej odmislimo te manjše oblikovne pomanjkljivosti, lahko trdimo, da elegija s svojo drugačnostjo komajda zaostaja za svojim akcentuacijskim nasprotkom.²² Tega pa se je očitno zelo dobro zavedal pesnik sam, ki je celó obe obliki, na kar smo že opozorili, kot enakovredni objavil v revijalnem tisku in ju tudi sprejel v cenzurna rokopisa. Ko pa se je namenil v svoje *Poezije* uvrstiti akcentuacijsko, ne pa kvantitativno varianto elegije, so na njegovo končno odločitev vplivali razlogi, ki so bili gotovo bolj principialne in pragmatične kakor pa estetske narave.

2

Ker obstaja torej dovolj tehtnih razlogov, ki nas upravičujejo, in celo naravnost napotujejo k temu, da obravnavamo t. i. navidezno kvantitativno obliko Prešernove elegije ne kot nepopoln in obstranski literarni dosežek, temveč kot dovršen pesemski tekst, se sprašujemo, ali ni morda osrednji distih, to žarišče pesmi, nosilec kakega sporočila, ki bi utegnilo vsaj delno osvetliti obstoj njenih dveh prozodičnih oblik in ki bi nam omogočilo razbrati pesnikovo, morda implicitno izraženo presojo dveh raznovrstnih verzifikacijskih tehnik.

Osrednje distihe iz štirih variant kvantitativne oblike *V spomin Matija Čopa*, opremljene s tradicionalnimi metričnimi znaki,²³ razporejamo tako, da sta najprej navedena rokopisna zapisa, nato pa še revijalni objavi:

- [A] Pólno si njih znádnost ímel, velikán učeností!
 — UU, — —, — —, — UU, — UU, — U
 Čóp! zakláde duhá Krêzove bíl si nabrál
 — —, — UU, — || — UU, — UU, — (Ms 471/8)
- [B] Znáne do kónca bílé so ti, Čóp! velikán učeností;
 — UU, — UU, — UU, — UU, — UU, — U
 Tí zakláde duhá Krêzove bíl si nabrál.
 — —, — UU, — || — UU, — UU, — (cenz.-rev. rkp.)
- [C] Pólno si njih znádnost ímél, velikán učeností!
 — UU, — —, — U, — UU, — UU, — U
 Č ó p ! zakláde duhá Krêzove bíl si nabrál.
 — —, — UU, — || — UU, — UU, — (Novice 1846)
- [D] Polno si njih znádnost ímel, velikán učeností!
 — UU, — —, — U, — UU, — UU, — U
 Tí zakláde duhá Krêzove bíl si nabrál.
 — —, — UU, — || — UU, — UU, — (KČ 1848)

V heksametru prve rokopisne različice A sta oba spondeja (v drugem in tretjem metrumu) oblikovana iz sklopa, ki ga sestavljata pozicijsko dolg zlog, ki ni naglašen, in naglašeni v funkciji dolgega zloga.

To pomeni, da je v obeh primerih metrično krepki položaj, se pravi mesto za dolg zlog, realiziran z nenaglašenim, metrično šibki pa nasprotno z naglašenim zlogom.²⁴ Cel četrti metrum, ki je grajen podobno, sploh nima nobenega naglašenege zloga, saj nenaglašenemu pozicijsko dolgemu zlogu na metrično krepkem položaju sledita na metrično šibkem dva nenaglašena/kratka zloga. V nasprotju s heksametrom, ki je torej v verznotehničnem pogledu precej pomanjkljiv, je pentameter povsem v skladu z verzno normo: nenaglašeni pozicijsko dolgi zlog pričakovano sestavlja drugi in ne prvi člen spondeja, in na obeh straneh središčne zareze sta primerno postavljena naglašena/dolga zloga. Povrhu uporablja pesnik pravilo *muta cum liquida*, saj je v predzadnjem metrumu prvi zlog besede *nabrál*, ki bi moral zaradi obeh zaporednih konzonantov (br), sledečih vokalu, veljati kot dolg, popolnoma upravičeno štel kot kratek.²⁵ Korektnost, ki jo ugotavljamo v pentametrski verzni zgradbi, ni značilna samo za verzijo A, ampak za vse štiri navedene različice.

Verznotehnične pomanjkljivosti iz različice A so v drugi rokopisni (B) odpravljene, vsa elementa longa so namreč izpolnjena z naglašenimi/dolgimi zlogi. Heksameter je holodaktilski, sestavljen brez spondejev iz samih trizložnih daktilov, kar daje verzu sicer živahen tok, vendar to ritmično sproščeno valovanje nekoliko umiri oz. zajezi ime Čop, semkaj prestavljeno iz pentametra, ki v različicah A in C s svojim zvenom in pomenom učinkovito zaznamuje začetek verza. Čopovo ime, vrženo v središče tega heksametra, v katerem za hip zaustavi verzno gibanje, z interpunkcijsko zagozdo visoko povzdigujeta diereza med tretjim in četrtem metrumom ter t. i. poldesma cezura hephthemimeres v četrtem metrumu:

različico A ne sestavlja več spondej, se pravi dvozložni daktil, pač pa trohej, verzna enota, ki je sicer ravno tako dvozložna, vendar ima drugačno zlogovno zvezo. Čeprav tak trohejski element v heksametru po metričnih pravilih kvantitativne verzifikacije nikakor ni umesten, in to navsezadnje tudi v praksi ni drugače, je pesnik pri njem kljub temu vztrajal še v ponovni objavi, tokrat v Krajnski čbelici. In prav ta, na prvi pogled nebitvena metrična posebnost tega verza opozarja na kar nekaj vprašanj.

Največjo pozornost vzbujajo ugotovitve, da gre pri tem nenavadnem in hkrati nepravilnem metrumu za edini odmik od tistega vodila, ki ga je pesnik razložil v pripisu k vsem štirim variantam elegije v kvantitativni tehniki.²⁷ Sila zgovorno je namreč neizpodbitno dejstvo, da Prešeren razen v tem heksametru prav nikjer drugje, ne v celotni pesmi in ne v kateri izmed njenih različic, torej ne samo v navedenih štirih osrednjih dvostišjih, niti enkrat samkrat ne odstopa od zapisanega verzifikacijskega načela.²⁸ Še več, s samoumevnostjo poznavalca klasičnih jezikov uveljavlja v pesmi antično gramatično pravilo *muta cum liquida*, ki ga v pripisih k elegiji in tudi drugod sploh ne omenja. Uporablja ga ne samo, kakor smo že opozorili, v pentamtru središčnega, ampak tudi v heksametru četrtega distiha (v. 7), in sicer v vseh štirih variantah pesmi; tukaj bi torej moral prvi zlog besede *popravit* zaradi dveh konzonantov, ki sledita vokalu *o*, sicer veljati kot pozicijsko dolg, pa ga upravičeno šteje kot kratkega, ker tako lahko zadosti zahtevi verzne sheme:

Ti nam otél čólnič, si mu kèrmo in jádra poprávil

— U U, — —, — U U, — —, — U U, — U

1 2 3 4 5 6

Pravila, ki se jim je pesnik zavezal,²⁹ uporablja tako vztrajno in premočrtno, da je celo pripravljen žrtvovati ritem in napisati verze — nekaj smo jih že navedli — ki dobijo zaradi takšnega posega oblikovno šibkejšo podobo. In ko je Prešeren samo v enem samem samcatem verzu ravnal popolnoma nasprotno, priteguje ta pesnikova nepričakovana odločitev vsekakor upravičeno našo posebno pozornost: s tem ko je kršil verzno shemo, je sicer res zapisal metrično devianten heksameter, vendar s to potezo ni prizadel njegove ritmične učinkovitosti:

[C] Pólno si njih znádnost imél, velikán učenósti!

— U U, — —, — U, — U U, — U U, — U

Ugotovitev o tem pesnikovem presenetljivem početju pa še ne pove, kaj je bil motiv, da se je ravno v tem heksametru, in ne v kakem drugem verzu, morda tudi pentamtru, odločil za takó izjemno opazen poseg. In zakaj je prav tukaj ravnal skrajno drugače, kakor je delal v vseh drugih verzih te elegije v kvantitativni tehniki? Če bi mu šlo le za ritmično dovršen verz, bi konec koncev lahko posegel po heksametru iz različice B, ki je od navedenega sintaktično-semantično sicer za spoznanje manj samostojen, saj je v večji meri odvisen od povedi v prejšnjih verzih, je pa zato oblikovno naravnost popoln. In tega vendarle ni storil. Videti je torej, kakor da se je tukaj rajši pregrešil nad lastno metrično odločitvijo, se

odpovedal določilom, ki usmerjajo njegovo ravnanje, in prelomil pravila, ki si jih je naložil in tudi javno razglasil. Samo zato, da reši podobo enega samega, čeprav zelo pomembnega verza, da utrdi ritem namesto metruma in da v verzu podeli veljavo besedi, ne pa njegovi shemi?

Sporni tretji metrum v heksametrskih različicah C in D, izpolnjen z zvezo dogovorno dolgega in kratkega zloga, ki jo zaradi te formalne lastnosti označujemo kot trohej, je potemtakem v nasprotju s strogo zahtevo verzne vzorca le tri-, ne pa štirimoren, če ta pojav opišemo z izrazjem antične metrike. Neustreznost tega dvozložnega elementa je povrh podčrtana še z nenaglašenostjo prvega zloga, čeprav je res, da ritmičnega predvajanja ne ovira, ker oba trohejska zloga, ki nimata naglasa, tesno povezujemo s prejšnjim naglašenim: znád-*nost-i-mél* (-, - u, -). Naravnost izzivalna nezadostnost tega središčnega metrumskega člena, tako izjemoma zapolnjenega s trohejem, ki je povrh še zvensko neučinkovit, naruši verzno shemo. Izključujoč možnost, da je neustreznost metruma tega heksametra nastal iz nepazljivosti ali celo ravnodušnosti, lahko sklepamo, da je Prešeren s tem zavestnim, poudarjeno grobim prekrškom zoper verzni red na pesniško impliciten način sporočil svoj pogled na neko aktualno vprašanje slovenskega verza. Potem ko so čbelični distihi njega in Čopa namreč že zgodaj vzpodbudili k temu, »da sta začela preudarjati porabnost tega antičnega, a tudi pri Nemcih zelo razširjenega verza za slovensko moderno [!] poezijo« (Kidrič 1938, 186), se je Prešeren po več ko desetih letih³⁰ ponovno oglasil: tokrat je presodil, da antikizirajoča vrsta heksametra, s tem pa morebitno prevzemanje konstitutivnih elementov kvantitativnega sistema za slovensko verzifikacijo nikakor ne bi bilo ustvarjalno.³¹

Vse torej tako kaže, da je pesnik v korektni in konsistentni pesemski textus, kar prevajamo s tkivom oz. tkanino, z vseskozi uporabljenim vzorcem, ki je našemu jeziku tuj, nalašč vtikal »napako«, torej prepoznaven element, ki je docela drugačen od vsega drugega in se povsem razlikuje od celote. Samo v enem metrumu se torej Prešeren, kakor smo poudarjali, ni podvrgel prevzetim modificiranim pravilom antične verzifikacije; storil pa je to na naravnost demonstrativno razvidnem mestu osrednjega dvoistišja aksialnosimetrično grajene elegije, ki ga lahko imenujemo pomensko in prostorsko srčiko pesmi. Ker pa je pesem posvečena prijatelju, ki je bil *velikan učenosti* in je imel *polno znadnost* o vsem, ne nazadnje tudi o metričnih vprašanjih, lahko razumemo to vtakano napako prav na mestu, ki poveličuje prijateljevo znanje, kot poseben, estetsko senzibilen verzifikacijski hommage Matiju Čopu, kot poklon njegovim pogledom na značaj in prihodnost slovenskega verza; tem pogledom se je pridružil tudi pesnik.

OPOMBE

¹ Oznako navidezno kvantitativna mera (varianta, podoba) uporablja Tone Pretnar (1998, 151 d.), medtem ko govori Miroslav Kravar (1981, 441 d.) v svoji razpravi, pisani v hrvaščini, o psevdokvantitativnih verzih. Čeprav je navedena omejitev, kakor bomo videli, popolnoma upravičena in tako rekoč nujna, uporabljamo v pričujočem spisu največkrat poenostavljen izraz kvantitativna oblika oz. tehnika.

² »V spomin MATIJA ČOPA. (Po gèrški ali latinski mérì.)«, *Kmetijske in rokodelske novice*, št. 8, 25. 2. 1846, str. 29; »V spominj Matija Čopa«, *Illyrisches Blatt*, št. 17, 28. 2. 1848, str. 65.

³ Pa tudi dozdeva, da bi utegnila elegija v navidezno kvantitativni podobi nastati iz pesnikove morebitne opozicije do Čopa, je seveda neutemeljena, povsem zmotna in že kar nesmiselna, zato jo Paternu, ki je misel zapisal, kajpada upravičeno odklanja (Paternu 1977, 281).

⁴ Anton Slodnjak, denimo, meni, da je Prešeren »cenil obe rešitvi bolj ali manj enako« (Slodnjak 1952, 555; podobno še 1964, 277).

⁵ Že Fran Levstik je v začetku l. 1859 v razlagi Prešernovih pesmi ugotovil: »Ta elegija je tako lepo pisana, da ji nimamo enake vrstnice, pisane o enaki reči. Vse je premišljeno, premerjeno, pretehtano« (Levstikovo ZD 6, 210).

⁶ Avgust Žigon: »'Lél – moj kermar ...'«, *Dom in svet* 18, 1905, 600–611, 673–686, 735–752.

⁷ *Poezije Dóktorja Francéta Prešérna*, 1847, 95.

⁸ Josip Puntar, navdušeni privrženec Žigonovih nazorov o arhitektoniki Prešernovih pesmi, govori v poglavju *Sedmorična arhitektonika pri Prešernu* o ne-utajljivem sedmerem principu, katerega udejanjenje v tej elegiji ponazoruje z numeričnim grafom: 8. distih je v sredi, po sedem distihov (1.–6., 9.–15.) pa je razvrščenih na obeh straneh osrednjega distiha (Puntar 1912, 69).

⁹ Sénca te gróba hládí Čop mirmiga lét desetéro,

Slava po nar ljúbšim tébi žalúje sínóv.

Kar Rimljan je, svetá gospod, kar Grecia modra,

Lah, Francoz, Spaniól, Nemic in Albionic,

Z Čéhi Polják, kar Rus, Serbljan, kar náši Slovécni

Slavnih dali na dan čása do tvojga písánj,

Znane bílé so do dná ti, učénosti gigant nedoséžen!

Krézove bíl sí nabrál žláhtne zaklade duhá.

NUK Ms 471, št. 9

¹⁰ Žigon (1905, 748/1) to najzgodnejšo obliko elegije, ki je napisana pretežno v kvantitativni tehniki, odpravi z oznakama »fragment« in »prvi embrio«, saj meni, da gre za nahitro zapisane verze, kar »kaže pisava in celo površni nepravilni metrum«. Morda ima v mislih trdotni spondejski del prve polovice drugega pentametra (Lah, Francoz, Spaniól ...) ali neenotnost tretjega pentametra (Slavnih dali na dan), zakaj njegov prvi metrum je mogoče recipirati, pač glede na način branja, bodisi kot (nezaželen) akcentuacijski trohej ali pa kot spondej, ki je oblikovan po pravilih antične pozicijske dolžine. Gotovo pa ga je morala motiti neregularnost zadnjega heksametra (Znane bílé so do dná ti, učénosti gigant nedoséžen!), saj ima tretji metrum po hitri presoji kar štiri zloge (DNÁ TI, UČÉNOSTI). Lahko pa da je pesnik hotel s tem, ko bi upošteval aferezo v besedi učenosti (DNÁ TI, (U)ČÉNOSTI) verz metrično uravnati, tako da bi metrum na ta način vseboval trizložni daktil.

¹¹ Marko Marinčič: »'Tolažba filozofije' v Horacijevi pesmi za Vergilija (c. 1, 24 Quis desiderio)«, *Kerla* 1, 1999, 1–2, 23–36.

¹² Premnogi dobri so ljudje za njim jokali, / a ni nihče tako, kot jočeš ti, Vergilij.– (Kastelic 2000, 129). Prim. tudi: Horacij, *Pesmi/Carmina*, Maribor, Obzorja, 1993 (Iz antičnega sveta 28), 20.

¹³ Gl. op. 2.

¹⁴ »V spominj Matija Čopa«, *Krajnska čbelica*, Pete bukvice, 1848, 88–89. Faksimile prve izdaje. Ljubljana, Mladinska knjiga, 1969 (Monumenta litterarum slovenicarum 6).

¹⁵ Prešernova značilna dikcija je taka: »Glasniki z udarji, ali od dveh soglasnikov v ravno tišti, ali pa od éniga v ravno tišti, od družiga v prihodnji besédi nasledvani so dólgo, vsi drugi kratko mérjeni. Glásnik pred glásnikom je vsélej pogóltljen« (KČ 5, 1848, 88). Posamezni zapisi teh smernic se med seboj le malenkostno razlikujejo.

¹⁶ Kar zadeva dolge zloge, razločuje antična metrika med naravno dolgim, ki vsebuje dolg vokal, in t. i. pozicijsko dolžino, ki označuje zlog, katerega jedro je kratek vokal, sledi mu pa več konzonantov ali dvojni konzonant. Če pa v isti besedi naravno kratkemu vokalu sledita dva konzonanta, izmed katerih je prvi iz skupine nezvočnikov, t. i. mutae consonantes (b, p, d, t, g, c), in drugi iz skupine zvočnikov, t. i. liquidae consonantes (l, r), se lahko zlog po tem metričnem pravilu, imenovanem muta cum liquida, glede na potrebe pri realizaciji metrične sheme upošteva bodisi kot dolg ali pa kot kratek. Povrhu prihaja pri konstituiranju verzov na podlagi različnih zlogovnih kvantitet v starogrški in rimski poeziji do nasprotja pri naglaševanju besed, pri čemer se govorni in verzni akcent ne ujemata, kar pomeni, da beseda lahko dobi v verzu naglas na mestih, na katerih v prozi ni naglašena, kar je seveda eno izmed sredstev, ki pripomorejo k velikemu izraznemu bogastvu antične verzifikacije.

¹⁷ To potrjuje Kravarjeva analiza, ki je pokazala, da je od 180 iktičnih mest v tridesetih verzih elegije v kvantitativni verziji kar 159 realiziranih, tj. 88,3 %. V primerjavi z akcentuacijsko verzijo, kjer je realiziranih 178 iktičnih mest, tj. 98,9 %, je razlika relativno majhna (Kravar 1981, 449).

¹⁸ Medtem ko je bil postopek pri trizložnem daktilu razmeroma preprost, pa se je zataknilo pri dvožložnem daktilu, t. i. spondeju, ki v akcentuacijskem sistemu zahteva zaporedje dveh naglašanih zlogov; ker pa sledi metrumu še drugi, čeprav trizložni daktil, ki ima prvi zlog naglašen, nastaja trk treh naglašanih zlogov, in taki zahtevi se je seveda težko odzvati. Zato je Friedrich Gottlieb Klopstock (1724–1803) našel razmeroma enostavno rešitev, ko je ob trizložnih daktilih namesto dvožložnih uporabil troheje, ki so v nemščini pogostejši pojav. S to rešitvijo je dal nemškemu heksametru svobodo, saj je antično pravilo prilagodil nemškemu jezikovnemu gradivu.

¹⁹ Čop se v pismu Pavlu Josefu Šafariku v zač. l. 1829 sprašuje: »Imamo poleg naglasa še kakšna zanesljiva znamenja dolžin in kračin? Ali: Povzročajo dvoglasniki in pozicije v slovanskih jezikih zmeraj dolžine in ali imamo po naravi dolge samoglasnike, in kako jih prepoznamo? [...] Našim dvoglasnikom teže pripisujemo dolžino [...], ravno tako malo bi mogla pri nas pozicija ustvarjati prave dolžine, že zato ne, ker so naši organi tako navajeni, da lahko po več soglasniških skupin zapovrstjo izgovarjajo brez vsakršne težave, da s tem nismo prisiljeni niti k zadrževanju samoglasnika pred njimi, ravno tako malo, kakor se to dogaja v nemščini. Za dolžino enostavnih samoglasnikov pač ne moremo imeti nobenega drugega znamenja kakor naglas« (Čop 1983, 46 in Čop 1986: 1, 155). Še bolj določen je v svoji »Literaturi Slovencev« iz prve polovice l. 1831; tam namreč meni, kako »je naravno, da zlagajo naše dosedanje heksametre (kakor vse druge verze) in jih bodo tudi v prihodnje zlagali po germanskem naglasnem principu, kajti vsaj v našem narečju ne moremo misliti na antično kvantiteto, ki bi bila neodvisna od akcenta« (Čop 1986: 2, 150 in Čop 1983, 108). O tem vpra-

šanju se je Čop z zgodovinskega stališča obsežneje razpisal v Ilirskem listu februarja 1833, in sicer v dostavku h kritiki prvih treh zvezkov KČ, ki jo je napisal František Ladislav Čelakovsky. Izhaja pa seveda iz uvodne ugotovitve, da je antične verzne mere »v našem jeziku mogoče pač samo približno posneti« (Čop 1983, 119–120).

²⁰ Sintaksa v akcentuacijski obliki je po Tonetu Pretnarju »dosti manj zavita in zapletena, obenem pa bolj vzvišena in artistično dodelana« kakor v navidezno kvantitativni obliki. Zato celo domneva, da sta bili »vzvišenost in umetniška izbrušenost skladnje« tista razloga, zavaljo katerih je v drugi polovici 19. stoletja prevladala akcentuacijska oblika elegijskega distiha (Pretnar 1998, 157–158). Miroslav Kravar pa, opiraje se na svoje analize, meni, da je razlika med obema verzijama »osobito u fonološko-metričkom pogledu, bitna, ali akustično-ritmički neznatna, tako da se može činiti kao da je i nema« (Kravar 1981, 449). Gl. še op. 17.

²¹ 14. v.: Izmisliš slávnih || čása do T v ô j g a pisánj (Novice); Slávnih izmisliš si bil || čása do tvôjga pisánj (*Poezije*).

26. v.: Zmislimo predrágh || Tvôje ljubézni daróv (Novice); Ino predrágh z te**bj** || tvôje ljubézni daróv (*Poezije*).

²² Enakih misli je tudi Slodnjak (1968, 141): »Dandanes ne moremo ugotoviti nobenega bistvenega razločka med obema rešitvama.«

²³ Znaki so tile: – (dolgi zlog); ∪ (kratki zlog); vejica (meja med metrumoma); | (cezura, diereza); || (središčna zarez v pentametru); številke označujejo posamezne metrume.

²⁴ Prešernov postopek spominja nekoliko na neko posebno teorijo o heksametru. Johann Heinrich Voß (1751–1826), prevajalec Homerjevih epov, je namreč v želji, da bi nemški heksameter čim bolj priličil antičnemu, formuliral možnost, da se ustvari v nemškem verzu spondej posebne vrste: (1) šibkeje akcentuirani zlogi so postavljeni na iktična mesta (ki zahtevajo dolg oz. naglašen zlog), tako da ikti podkrepljujejo šibkeje naglašene zloge, ki torej na teh mestih postanejo izrazitejši; (2) po naravi močnejše akcentuirani zlogi pa so stlačeni na neiktična mesta, tam pa ti zlogi nabreknejo, saj so nosilci naravnega besednega naglasa. S tem postopkom, ko je iktu zoperstavljen akcent, se pravi, da se ikt in akcent ne ujemata, nastane t. i. uravnovešeni, harmonični spondej, ki ga pesnik uporablja tedaj, ko mu gre za večjo ekspresivnost oz. doseganje posebnega estetskega učinka. Tako oblikovani spondej imenuje Voß *umgekehrter* ali *geschleifter Spondeus* (obrnjeni ali prelivajoči se spondej).

²⁵ Gl. op. 16.

²⁶ Prešeren se pri glagolu imeti ni izogibal naglaševanju prvega zloga; besedo, ki se v *Poezijah* pojavlja skoraj tridesetkrat, je namreč tako naglasil kar v desetih verzih: osemkrat v sedanjiku – šestkrat *ima*, po enkrat *imam* in *imajo*, dvakrat pa v prihodnjiku – *imel bo* (Scherber 1977, 83). Vselej gre za akcentuacijske verze, razen v enem samem primeru: v epigramu *Baháči čvetéro bôlj množnih Sláve rodóv* (*Poezije* 1847, 113), obsegajočem dva kvantitativna distiha, je postavil glagol po središčni fugi v prvem pentametru (Njih le mogóčni ga ród || íma pravíco písát'), kar je najbrž posledek bizarne odločitve, da pentameter prvega distiha rima z enakim verzom drugega (Tím grè Sláve pesám, || lájati, táce lizát').

²⁷ Gl. op. 15.

²⁸ Ta ugotovitev velja tudi za prav vse v *Poezijah* objavljene epigrame, ki so napisani v kvantitativnih distihih. Pod uoklepajeno naslovno oznako Méra po vdárjih glásnikov in naslédu soglásnikov je namreč Prešeren v *Poezijah* v posebnem razdelku svojih Zabavljivih napisov objavil epigrame, pisane v elegijskem distihu. V skladu z naslovno napovedjo se ti pesemski teksti ravna tako po akcentuacijskem kakor tudi po kvantitativnem verzifikacijskem principu, kar po-

meni troje: epigram je bodisi (1) v celoti akcentuacijski (*Krémpeľmu*), (2) v celoti kvantitativen (*Kopitar, Baháči čvetéro bolj množnih Sláve rodóv, Naróbe Katón, Pričujúče poezije*) ali pa (3) združuje elemente obeh sistemov (*Nékim pévcam duhóvnh písem, Daničarjem*). Pri verzifikacijsko mešanih oz. nečistih epigramih je pesnik sicer upošteval pozicijsko dolžino, vendar tega ni počenjal dosledno; v heksametru *Rés* je duhóvna, in *rés* pésem ní váša duhóvna (*Nékim pévcam duhóvnh písem*) z verzno podobo – u u, – u u, – –, – –, – u u, – u je pesnik pozicijsko dolžino v četrtem metrumu upošteval, v drugem pa ne, saj bi sicer moral zlog *in*, ki mu sledi soglasnik *r* v besedi *rés*, obravnavati kot dolg. (Posili bi ta zlog lahko brali kot dolg, vendar bi morali poprej upoštevati opustitev končnega vokala besede *duhóvna*. Tako bi sicer dobili v drugem metrumu spondej, ki pa ne bi bil kaj prida prepričljiv, saj bi bilo upoštevanje elizije pred interpunkcijo precej nasilno.)

²⁹ Mednje sodi tudi elizija, ki jo dosledno upošteva; o tem priča npr. četrti metrum zgornjega verza, saj gre tukaj za opustitev končnega *o* v besedi *kèrmo* pred besedo *in*, ki se pričinja z vokalom, s čimer je oblikovan spondej. Ta metrum bi bil regularen tudi tedaj, če elizije ne bi upoštevali, saj bi ga lahko brali kot trizložni daktil: *kèrmo in* (– u u). O pravilu gl. še op. 15.

³⁰ Gre za Prešernov epigram »Čebélice šestomerjovcam« (Poezije 1847, 111; prvič objavljen v KČ 3, 1832, 23, naslovljen »Heksametristam«), ki se s svojimi zahtevami, naperjenimi zoper prosto uporabo trohejev namesto dvo- in trizložnih daktilov in zoper poljubno postavljanje cezur, ravna po nauku t. i. rigoristov, ki so v nemški verzifikaciji prepovedali nadomeščanje spondejev s troheji (Trochäenverbot). Gl. še op. 18.

³¹ Drugačnega mnenja je Tone Pretnar (1998, 157), če sodimo po zapisani misli, da se pesnik »sam ni mogel odločiti, katera od obeh različic slovenskega elegičnega distiha bolj ustreza duhu slovenskega jezika«.

LITERATURA

A

PREŠEREN, France: *Poezije*, Ljubljana [samozaložba], 1847. Faksimilirana izdaja. Slovenska knjiga, 1990.

B

BEISSNER, Friedrich: *Geschichte der deutschen Elegie*, Berlin, Walter de Gruyter & Co., 1941 (Grundriss der Germanischen Philologie 14).

ČOP, Matija: *Pisma in spisi*, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1983 (Kondor 206). Izbral, opombe in imensko kazalo napisal dr. Janko Kos. Prevedel Janko Moder.

ČOP, Matija: *Pisma Matija Čopa. Prva knjiga*. Uredil Anton Slodnjak. Prevedla Anton in Breda Slodnjak. Uvod in opombe napisal Janko Kos. Ljubljana, SAZU, 1986 (Korespondence pomembnih Slovencev 6/I).

ČOP, Matija: *Pisma Matija Čopa. Druga knjiga. Literatura Slovencev*. Uredil Anton Slodnjak. Prevedla Anton in Breda Slodnjak. Opombo napisal Janko Kos. Ljubljana, SAZU, 1986 (Korespondence pomembnih Slovencev 6/II).

GSPAN, Alfonz: »Spremna beseda«. V: *Faksimile cenzurno-revizijskega rokopisa Prešernovih poezij iz Knjižnice Narodnega muzeja v Ljubljani*, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1966 (Monumenta litterarum slovenicarum 1).

- KASTELIC, Jože: *Umreti ni mogla stara Sibila. Prešeren in antika*, Ljubljana, Modrijan, 2000.
- KIDRIČ, Franc: *Prešeren II. Biografija 1800–1838*. Ljubljana, Tiskovna zadruška, 1938 (Slovenski pisatelji).
- KOS, Janko: *Prešernov pesniški razvoj. Interpretacija*, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1966.
- KRAVAR, Miroslav: »Klasička metrika u slovenskom pjesništvu II: Prešernov izbor između metra i ritma«. V: Boris Paternu et al. (ur.), *Obdobje romantike v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi (tipološka problematika ob jugoslovanskem in širšem evropskem kontekstu)*, Ljubljana, Univerza Edvarda Kardelja, Filozofska fakulteta – Znanstveni inštitut – PZE za slovanske jezike in književnosti – XVI. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 1981 (Obdobja 2), 441–454.
- LEVSTIK, Fran: »Nekoliko težjih reči v Prešernu«. V: Fran Levstik, *Zbrano delo 6. Kritični spisi I*. Uredil in z opombami opremil Anton Slodnjak. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1956 (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev).
- MARINČIČ, Marko: »Tolažba filozofije' v Horacijevi pesmi za Vergilija (c. 1, 24 Quis desiderio)«, *Kerla* 1, 1999, 1–2, 23–36.
- PATERNU, Boris: *France Prešeren in njegovo pesniško delo II*, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1977.
- PRETNAR, Tone: *Prešeren in Mickiewicz. O slovenskem in poljskem romantičnem verzju*, Ljubljana, Slovenska Matica, 1998 (Razprave in eseji 41).
- PUNTAR, Josip: *'Zlate črke' na posodi Gazel ali problem apolinične lepote v Prešernovi umetnosti. Slovstvena študija v svitu romantike in antike*. Prvi del. Ljubljana, Katoliška tiskarna, 1912.
- SCHERBER, Peter: *Slovar Prešernovega pesniškega jezika*, Maribor, Obzorja, 1977.
- SLODNJAK, Anton: »Prešeren France«. V: *Slovenski biografski leksikon II*, Ljubljana 1952, 517–564.
- SLODNJAK, Anton: *Prešernovo življenje*, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1964.
- SLODNJAK, Anton: *Slovensko slovstvo. Ob tisočletnici Brižinskih spomenikov*, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1968.
- SLODNJAK, Anton: »Opombe«. V: France Prešeren, *Pesnitve in pisma*, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1977 (Kondor 25 in 35).
- ŽIGON, Avg[ust]: »Lél – moj kermar ...'«, *Dom in svet* 18, 1905, 600–611, 673–686, 735–752.

Variante elegije v kvantitativni tehniki

A

NUK Ms 471, št. 8

V spominj Matija Čopa
(po gerški méri*)

- 1 Bil naš léd tájat' se začél; pomlád je drugót zé;
- 2 V dragi slovénski vkrotèn ní domovíni vihár.
- 3 Stéšemo svóy čólnič z Bógam zročmò ga volóvam [!],
- 4 Skál bréznov se ogibát' šè nenavájjeniga.
- 5 Zvézde, ki réš'jo bilé neznáne, ki čoln pogubéjo.
- 6 Lel bíl náš kermar, drúgi je bil Palinúr.
- 7 Tí nam otél čólnič si mu kermo in jádra poprávil,
- 8 Tí mu pokázal pot právo v dežéle duhóv.
- 9 Skrita nôbena [!] bilá ní zvézd ti nebá poezíje,
- 10 Slédni je bíl ti domáč jêzik omíkan, učèn.
- 11 Kar Rímljan je, svetá gospód, kar Grečia módra,
- 12 Lah, Francoz, Španiól, Némic in Albionic,
- 13 Z Čèhi Polják, kar Rus, Serbljan, kar rod je slovénski
- 14 Izmíslil slávnih čása do tvôjga písánj,
- 15 Pólno si njih znádnost ímel, velikán učénosti!
- 16 Čóp! zakláde duhá Krézove bil si nabrál.
- 17 Žláhtniga nísi domá zaklépal bláгодарóva,
- 18 Sèbi zročèno mladóst, drúge si z njím bogatíl.
- 19 Zastávil kómej si peró, préd praznuvajóče
- 20 V zgúbo velíko rodú, kríviga dôsti zamúd,
- 21 V Sáve deréče valóv vertíncih smért te zasáči,
- 22 Glas zaprè besedí, z rók ti potégne peró.
- 23 Zêmlja, nemili čuváj, zaklád tvoj váruje skópa,
- 24 Gróbi na tvôjim očí máteri Slávi rosé;
- 25 Níso suhé nam perjátlam, ki se spómnilo têbe,
- 26 Zmíslimo predrágih tvôje ljubézni daróv.
- (29) 27 Naj se učénost in imé, čast tvôja roják! ne pozabi,
- (30) 28 Dokler tèbi dragó v Kránju slovénstvo živí.

* Glasniki z udarji, al od dveh soglasnikov v rávni tisti, al pa od eniga v ravno tisti od družiga v prihodnji besédi nasledváni so dolgo, vsi drúgi kratko merjeni. Glásnik pred glasnikam je vselej pogoltnjen.

B

Cenzurno-revizijski rokopis, str. 101–102

V spominj
Matija Čopa.
(Po gèrški mèri*)

- 1 Žé je drugót pomlád, náš tajáti léd se začénja;
- 2 V drághi slovénski vkrotèn ni domovíni vihár.
- 3 Stéšemo svój čolníč z Bógam zročmò ga valóvam,
- 4 Skál bréznov se ogibát' šè nenavájeniga.
- 5 Zvézde, ki réš'jo bílé neznáne, ki čóln pogubéjo;
- 6 Lêlj bíl náš kermár, drúgi je bíl Palinúr.
- 7 Tí nam otél čolníč si mu kermo in jádra poprávil,
- 8 Tí mu pokazal pót právo v dežélo duhóv.
- 9 Skríta nobèna bílá ní zvézd tí nebá poezíje;
- 10 Slédni je bíl tí domàč jèzik omíkan, učèn.
- 11 Kar Rimlján je, svetá gospód, kar Grécia módra,
- 12 Lah, Francóz, Španiól, Némic in Albioníc,
- 13 Čèh, Polják, kar Rús in Ilír, kar ród je slovénski
- 14 Izmíslil slávnih čása do tvòjga písánj,
- 15 Znáne do kónca bílé so tí, Čóp! velikán učénosti;
- 16 Tí zakláde duhá Krézove bíl si nabrál.
- 17 Žláhtniga nísi domá zaklépal bláгодарóva,
- 18 Sèbi zročèno mladóst, drúge si z njím bogatíl.
- 19 Zastávil kómej si peró, préd praznuvajóče
- 20 V zgúbo veliko rodú, kríviga dósti zamúd.
- 21 V Sáve deréče valóv vertíncah smèrt te zasáči,
- 22 Glas zaprè besedí, z rók tí potégne peró.
- 23 Zèmlja, nemíli čuváj, zaklád tvój varúje (!) skópa;
- 24 Gróbi na tvòjim očí máteri Slávi rosé.
- 25 Níso suhé nam perjáltlam, ki se spómni mo tèbe,
- 26 Zmíslimo predrágh tvòje ljubézni daróv.
- 27 Séme, ki tí zasejál si ga žé gré v klásje vesélo;
- 28 Nam, nášim dókaj vnúkam obéta sadú.
- 29 Náj se učénost in imé, část tvòjga, roják! ne pozábi
- 30 Dókler tèbi dragó v Kránju slovénstvo živí! –

* Glásniki z udárji, al od dveh soglásnikov v rávni tísti, al pa od èniga v rávno tísti, od drúzigá v prihódni besédi naslédvani so dolgo, vsi drúgi krátko mérjeni. Glásnik pred glásnikam je vsélej pogóltjen.

Kmetijske in rokodelske novice. Tečaj IV. V sredo 25. Svečana 1846. List 8. Str. 29.

V spomin
MATIJA ČOPA.*)
(Po gërški ali latinski méri.**)

- 1 Bíl tájat' náš léd se začél, pomlád je drugót žé;
- 2 V drági slovénski vkrotèn ní domovíni vihář.
- 3 Stéšemo svój čólnič z Bógam, zročmò ga valóvam,
- 4 Skál bréznov se ogibat' šè nenavajeniga.
- 5 Zvézde, ki réš'jo bílé neznáne, ki čóln pogubéjo;
- 6 Lélj***) bíl náš kermár, drúgi je bíl Palinúr.****)
- 7 Ti nam otél čólnič, si mu kërmo in jádra poprávil,
- 8 Ti mu pokázal pót právo v dežélo duhóv.
- 9 Skríta nobèna bílá ní zvézd T i nebá poezíje;
- 10 Slédni je bíl T i domáç jèzik, omíkán, učèn.
- 11 Kar Rimlján je, svetá gospód, kar Grecia módra,
- 12 Láh, Francóz, Španiól, Némic in Albionic,
- 13 Čèh, Polják in Ilír, kar Rús, kar ród je slovénski
- 14 Izmíslil slávnih čása do T v ô j g a písánj,
- 15 Pólno si njih znádnost imél, velikán učeností!
- 16 Č ó p ! zakláde duhá Krèzove bíl si nabrál.
- 17 Žláhtniga nísi domà zaklépal bláгодарóva,
- 18 S è b i zročèno mladóst, drúge si z njím bogatíl.
- 19 Zastávil kómej si peró préd praznuvajóče
- 20 V zgúbo veliko rodú, kríviga dôsti zamúd,
- 21 V Sáve deréce valóv vertíncih smért T e zasáçi,
- 22 Glas zaprè besedí, 'z rók Ti potégne peró.
- 23 Zémlja, nemili čuváj, zaklád T v ó j váruje skópa,
- 24 Gróbi na T v ô j i m očí máteri Slávi rosé;
- 25 Níso suhé nam perjátlam, ki se spómniho T è b e,
- 26 Zmíslimo predrágih Tvóje ljubézni daróv.
- 27 Séme, ki T í zasejál si ga, gré žé v klasje vesélo,
- 28 Nám, nášim dókaj vnúkam obéta sadú.
- 29 Naj se učénost in imé část T v ô j a roják! ne pozábi,
- 30 Dókler T è b i dragó v Krájnu slovénstvo živí! –

Dr. Prešerin.

*) M a t i j a Č ó p, varh c.k. Ljubljanske knjižnice, je bil rojen v Žerovnici 26. Prosenca 1796; umerl (vtonil v Savi blizo Tomačeviga) 6. Maliserpana 1835.

**) Glásniki z udárji, ali od dvéh soglásnikov v rávno tísti, ali od èniga v rávno tísti, od drúziga v prihodnji besédi naslédvani so d ó l g o, vsi drúgi k r a t k o mérjeni. Glásnik pred glásnikam se vsèlej pogoltne. – Pričujóča elegíja se bo v prihodnjim Ilirskim listu tudi v t e v t o n s k i méri natisnila. Beríte, sodíte, zvolíte! –

***) L e l j, bog ljubézni, slovánski Amor.

****) P a l i n ú r, E n è j o v kermár, ki je v mórji vtonil.

D

Krajnska čbelica, Pete bukvice, 1848, str. 88–89

V spominj Matija Čopa.

(Po gerški al latinski méri *).

- 1 Bil tájat' naš léd se začél, pomlád je drugot žé;
- 2 V dragi slovenski v krotèn [!] ni domovíni vihár.
- 3 Stešemo svoj čòlnič z Bogam zročimo [!] ga valóvam,
- 4 Skal bréznov se ogibát' šè nenavajeniga,
- 5 Zvézde, ki réš'jo, bilé neznáne, ki čoln pogubéjo;
- 6 Lel bil náš kermár, drugi je bil Palimúr [!].
- 7 Tí nam otél čòlnič si, mu kermo in jádra poprávil,
- 8 Tí mu pokázal pót právo v dežéle duhóv.
- 9 Skríta nobèna bilà ní zvézd ti nebá poezíje,
- 10 Slédnji je bil ti domáč jézík omíkan, učen.
- 11 Kar Rímljan je, svetá gospód, kar Grecíja módra,
- 12 Lah, Francoz, Španijól, Némec in Albíjonec,
- 13 Čèh, Polják, kar Rúš in Ilír, kar ród je slovénski
- 14 Izmíslil slavnih čása do tvój'ga písánj,
- 15 Polno si njih znádnost ímel, velikán učenósti!
- 16 Tí zakláde duhá Krézove bíl si nobrál [!].
- 17 Žlahtníga nísi domá zaklépal bláгодарóva,
- 18 Sèbi zročèno mladóst, druge si z njím bogatíl –
- 19 Zastávil kómej si peró – pred praznovajóče
- 20 V zgubo velíko rodú, kríviga dôsti zamúd,
- 21 V Sáve deréče valóv vertincih smert te zasáči,
- 22 Glas zaprè besedí, 'z rók ti potegne peró.
- 23 Zemlja, nemíli čuváj, zaklád tvój varúje skópa,
- 24 Gróbi na tvójim očí máteri Slávi rosé;
- 25 Níso suhé nam perjátlam, ki se spomnimo tèbe,
- 26 Zmíslimo predrágih tvóje ljubézni daróv.
- (29) 27 Naj se učenóst in ímé, čast tvója, roják! ne pozábi,
- (30) 28 Dòkler tèbi dragó v Krajni slovéntvo živí.

Dr. Prešerin.

*) Glasnikí [!] z udárji, ali od dveh soglasnikov v ravno tisti, ali pa od èniga v ravno tisti, od družiga v prihódnji besedí nasledvani so dólgo, vsi drugi kratko mérjeni. Glásnik pred glásnikam je vsèlej pogóltljen.

■ PREŠEREN'S SPECIAL HOMAGE THROUGH VERSIFICATION TO MATIJA ČOP?

France Prešeren published his elegy *In Memory of Matija Čop*, written in elegiac couplets, in late February of 1846 in two prosodic forms, in the so-called seemingly quantitative and accentual; the first appeared in the Slovenian weekly *Kmetijske in rokodelske novice*, the other in the German weekly *Illyrisches Blatt*. For his book of poetry *Poezije* (1847), the poet selected the accentual version, probably more for reasons of principle and pragmatism than aesthetic reasons, since the quantitative version is only slightly less accomplished.

The basis of the poet's versification in the four versions of the elegy, in a seemingly quantitative prosodic technique, is metric quantity: syllables with stressed vowels, and syllables with unstressed vowels followed by two consonants are measured long, whereas all the other syllables are measured short. Thus the poet does use the basic principle of the syllabic quantity as a starting-point, however, the main element, which is supposed to constitute a long syllable, is the so-called length by position and not the natural length of the syllable; furthermore, all the stressed syllables, including the stressed short syllables, or, more precisely, all the syllables that were stressed by the poet, are simply treated as long. Despite this double definition of a long syllable, his metric instruments of course only partially rely on the prosodic rules of classical Greek and Roman metrics. By more or less mechanically revaluing the stressed and unstressed syllables into long and short ones, Prešeren preserved to a great extent the characteristics of the accentual principle. For this reason, the result was an arbitrary, compromising, hybrid versification construct with no historically attested basis.

The analysis of the four versions of the elegy in the quantitative prosodic technique has demonstrated that the poet was very constant and consistent in his use of the communicated metric rules he adopted; with the competence of someone knowledgeable about classical languages he also introduces in the poem the quantitative rule of *muta cum liquida*. Therefore it will attract the reader's attention that the third metron in the hexameter of the central couplet (*Pólno si njih znádnost imél, velikán učenósti*) is no longer a spondee but a trochee, which according to the metric rules of quantitative versification is not appropriate. It speaks volumes for the incontestable fact that Prešeren, except for this one hexameter, not once deviates from the written versification principle, neither in this poem nor in one of its other versions.

If we exclude the possibility that the inappropriate metron in this hexameter was the result of negligence or even indifference, we may assume that by this conscious, markedly serious transgression against the verse order, Prešeren in a poetically implicit way communicated his views on a relevant issue in Slovenian verse. He estimated that the imitation of the classical type of hexameter and therefore the possible adoption of the constitutive elements of the quantitative system would in no way be creative for Slovenian versification. There is therefore every indication that into the poem's regular and consistent *textus*, which can be translated as a texture or textile, with a constantly used pattern, foreign to Slovenian language, the poet deliberately wove a "mistake", that is, a recognisable element, completely unlike anything

